

УДК 347.44

DOI 10.33244/2617-4154.3(24).2026.193-201

А. Ю. Старченко,*кандидат юридичних наук,**ст. викладач кафедри економіки, права та управління бізнесом,**Одеський національний економічний університет***A. Y. Starchenko,***Candidate of Legal Sciences,**Senior Lecturer, Department of Economics, Law, and Business Management,**Odesa National University of Economics**email: antalexoneu@gmail.com***ORCID 0000-0002-3147-233X**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЇ ПРИНЦИПІВ ДОГОВІРНОГО ПРАВА ПІД ВПЛИВОМ СМАРТКОНТРАКТІВ

TRANSFORMATION OF THE OPERATION OF THE PRINCIPLES OF CONTRACT LAW UNDER THE INFLUENCE OF SMART CONTRACTS

Статтю присвячено дослідженню впливу смартконтрактів на дію принципів договірного права України. У роботі обґрунтовано, що смартконтракт не є ні новим видом договору, ні формою правочину, а становить особливий спосіб вчинення та виконання правочину в електронній формі, поєднаний з автоматизацією виконання зобов'язання. Доведено, що укладення договору водночас відбувається в межах наявної електронної форми, а основна новизна полягає в автоматизованому, неконтрольованому та необоротному виконанні. Установлено, що смартконтракт не скасовує принципів договірного права, а позбавляє сторону можливості вольового втручання впродовж часового проміжку між виникненням підстави виконання та фактичним виконанням і робить результат виконання технічно необоротним, через що змінюється не зміст принципів, а спосіб їхньої реалізації. Доведено, що на стадії укладення договору принцип свободи договору зазнає мінімального впливу, тоді як на стадії виконання зобов'язання трансформується дія засад справедливості, добросовісності та розумності, обов'язковості договору, неприпустимості односторонньої відмови та належного виконання. Сформульовано теоретичний принцип технологічної нейтральності цивільно-правового регулювання, за яким технічний спосіб вчинення та виконання правочину не звужує обсягу прав і

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Старченко А. Ю., 2026

способів захисту сторони, гарантованих законом. Обґрунтовано доцільність доповнення статті 207 ЦК України положенням про визнання письмовою формою правочину умов, зафіксованих у програмному коді, якщо їхній зміст може бути відтворений у формі, придатній для сприйняття людиною.

Ключові слова: смартконтракт, принципи договірної права, правочин, автоматизоване виконання зобов'язання, спосіб вчинення та виконання правочину, технологічна нейтральність, розподілений реєстр, цивільне право.

The article examines the influence of smart contracts on the operation of the principles of Ukrainian contract law. It is substantiated that a smart contract is neither a new type of contract nor a form of a legal transaction, but constitutes a special way of making and performing a legal transaction in electronic form, combined with the automation of obligation performance. It is proved that the conclusion of the contract in this case takes place within the existing electronic form, while the principal novelty lies in the automated, uncontrollable, and irreversible performance. It is established that a smart contract does not abolish the principles of contract law but deprives a party of the possibility of volitional intervention during the time interval between the arising of the ground for performance and the actual performance, and renders the result of performance technically irreversible, so that what changes is not the content of the principles but the manner of their realization. It is proved that at the stage of contract conclusion the principle of freedom of contract is affected only minimally, whereas at the stage of obligation performance the operation of the principles of fairness, good faith, and reasonableness, the binding nature of the contract, the inadmissibility of unilateral refusal, and proper performance is transformed. A theoretical principle of the technological neutrality of civil-law regulation is formulated, according to which the technical method of making and performing a legal transaction does not narrow the scope of a party's rights and remedies guaranteed by law. The expediency of supplementing Article 207 of the Civil Code of Ukraine with a provision recognizing as the written form of a legal transaction the terms recorded in program code, provided that their content can be reproduced in a form capable of being perceived by a human, is substantiated.

Keywords: smart contract; principles of contract law; legal transaction; automated performance of an obligation; method of making and performing a legal transaction; technological neutrality; distributed ledger; civil law.

Постановка проблеми. Класичні інститути українського приватного права опинилися перед складними викликами через цифровізацію економіки та розвиток інформаційних технологій, серед яких чільне місце посідає входження смартконтрактів у цивільний оборот як спосіб автоматизованого виконання зобов'язань на основі технології розподіленого реєстру, що виконуються без участі посередників і без можливості зовнішнього втручання в сам процес. Цивільне законодавство України, історично побудоване на засадах свободи договору, автономії волі та судового захисту, виявляється недостатньо пристосованим до регулювання відносин, де гнучке застосування норми поступається наперед заданому виконанню програмного коду. Відсутність легальної дефініції смартконтракту та

невизначеність його форми створюють прогалину, яка загрожує стабільності цивільного обороту й захисту майнових прав його учасників, що й зумовлює потребу переосмислити базові принципи договірного права та розробити законодавчі механізми їхньої інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики смартконтракту в системі договірного права присвячені праці І. Верес, М. Бернацького, К. Некіт, Л. Мамчур, О. Недибалюк, Р. Майданика, Є. Мічуріна, Ю. Кривенко, С. Бервена, В. Пряміцина та К. Ковалика. Водночас малодослідженим залишається питання про те, як автоматизоване й необоротне виконання зобов'язання видозмінює механізм реалізації принципів справедливості, добросовісності, обов'язковості договору й неприпустимості односторонньої відмови від зобов'язання, а системна трансформація реалізації принципів договірного права в умовах автоматизованого й необоротного виконання зобов'язань досі не отримала цілісного висвітлення. Тому подальші дослідження правової природи смартконтракту та його впливу на дію принципів договірного права є потрібними для забезпечення стабільності цивільного обороту, захисту майнових прав його учасників і формування законодавчих механізмів, придатних для регулювання договірних відносин, ускладнених автоматизованим виконанням.

Метою статті є з'ясування характеру та меж, у яких смартконтракти змінюють дію принципів договірного права України, а також визначення правової природи смартконтракту в системі цивільного права.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній цивілістичній доктрині договірне право традиційно розглядається як підгалузь цивільного права, яка характеризується власною системою принципів, що визначають засади регулювання договірних відносин. До таких принципів належать свобода договору (ст. 3, 6, 627 ЦК України), справедливість, добросовісність і розумність (п. 6 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 509 ЦК України), обов'язковість договору – *pacta sunt servanda* (ст. 629 ЦК України), неприпустимість односторонньої відмови від зобов'язання (ст. 525 ЦК України), належне та реальне виконання (ст. 526, 599, 622 ЦК України), а також судовий захист порушених прав (ст. 16 ЦК України) [1]. На стадії укладення діють свобода договору та вимога узгодження істотних умов; на стадії виконання – належне й реальне виконання та неприпустимість односторонньої відмови. Справедливість, добросовісність, розумність і обов'язковість договору зберігають чинність на обох стадіях [1].

Ці засади не зводяться до декларацій, адже саме за їхньою допомогою тлумачать неоднозначні формулювання умов договору, заповнюють прогалини в регулюванні, обмежують зловживання з боку сильнішої сторони та визначають межі судового втручання в договірні відносини сторін. Доктринальне підґрунтя їхнього сучасного розуміння заклали В. Луць, І. Спасибо-Фатєєва, Н. Кузнєцова, А. Довгерт, Т. Боднар, Р. Майданик. Саме крізь призму цієї усталеної системи має оцінюватися вплив смартконтракту, який не змінює змісту принципів договірного права, а трансформує фактичні умови їхньої реалізації, що зумовлює потребу в з'ясуванні його правової природи.

Поняття «смартконтракт» не має легального визначення, оскільки чинне законодавство України не містить ні його дефініції, ні спеціального правового режиму. Водночас у правовій доктрині не сформовано єдиного підходу до визначення його правової

природи. У вітчизняній цивілістиці сформувалися три основні підходи: перший розглядає смартконтракт як окремий вид договору [2; 3], другий – як форму укладення договору [4], а прихильники третього вбачають у ньому самовиконуваний договір, який репрезентує й виконує комп'ютерна програма [5]. На нашу думку, найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого смартконтракт не є ні окремим видом договору, ні самостійною формою правочину, а становить особливий спосіб вчинення та виконання правочину в електронній формі, поєднаний з автоматизацією виконання зобов'язання.

Відповідно до ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, а смартконтракт лише втілює таку дію у формі програмного коду, що зберігається в розподіленому реєстрі [1]. Підставою виникнення зобов'язання залишається саме договір (ст. 11 ЦК України), а не код, який є лише технічною оболонкою домовленості та інструментом її автоматизованого виконання. Є. О. Мічурін слушно зазначає, що технічна можливість запрограмувати будь-яку послідовність дій сама собою не означає юридичної правомірності смартконтракту [6, с. 57]. Виокремлення нового виду договору було б виправданим лише за наявності самостійного предмета чи мети, яких смартконтракт не привносить, бо ним можна оформити будь-який поіменований або непоіменований договір.

Розуміння смартконтракту як способу вчинення та виконання правочину впливає й на визначення моменту укладення договору. За ст. 638 і 640 ЦК України договір вважається укладеним з моменту згоди щодо всіх істотних умов [1], а Закон України «Про електронну комерцію» прирівнює електронний правочин, укладений через обмін повідомленнями, до письмової форми [7]. У процесі застосування смартконтракту ця згода дістає зовнішнє вираження двічі: спочатку як попередньо узгоджений текст щодо істотних умов, а потім як компіляція й розгортання коду, що ці умови втілює. Постає питання співвідношення тексту, придатного для сприйняття людиною, і коду, призначеного для автоматизованого виконання. Системне тлумачення ст. 202, 207, 638 і 639 ЦК України дає підстави для висновку, що юридично визначальним є волевиявлення сторін щодо умов, яке, відповідно до ч. 3 ст. 203 ЦК України, має бути вільним і відповідати внутрішній волі сторони, тоді як програмний код є лише способом його фіксації та виконання. Розбіжність між програмним кодом і текстом розв'язується за правилами тлумачення правочину (ст. 213 ЦК України) на користь тексту, оскільки довести дійсну волю сторони, яка не володіє програмуванням, досить складно. Виконання всупереч тексту позбавлене правової підстави й зумовлює обов'язок повернути одержане (ст. 1212 ЦК України) [1].

Запропоноване розуміння смартконтракту дає змогу пояснити механізм його впливу на принципи договірної права. У традиційному механізмі виконання зобов'язань можна виокремити дві фактичні передумови, які під впливом смартконтракту зазнають трансформації. Перша полягає в наявності часового проміжку між виникненням обов'язку виконати зобов'язання та фактичним виконанням, існування якого передбачено нормами про строк виконання (ст. 530 ЦК України) та прострочення боржника (ст. 612 ЦК України) [1]. Саме цей проміжок у традиційній моделі дає сторонам змогу утриматися від виконання, заявити заперечення, домовитися про зміну умов чи звернутися до суду.

Смартконтракт самого проміжку не усуває, але автоматизація істотно обмежує можливість реалізації цих прав після настання передбачених кодом умов: виконання більше не потребує нового волевиявлення сторони. Друга передумова полягає у відносній оборотності результату виконання, на якій ґрунтуються механізми відновлення порушеного майнового становища, зокрема реституція як наслідок недійсності правочину (ст. 216 ЦК України) та повернення майна, набутого або збереженого без достатньої правової підстави (ст. 1212 ЦК України). Технічна незмінність розгорнутого коду смартконтракту та необоротність підтверджених записів у розподіленому реєстрі істотно ускладнюють відновлення первісного майнового становища сторін. У більшості блокчейн-систем підтверджена транзакція не може бути скасована через зміни або видалення відповідного запису, а її наслідки в межах самої системи зазвичай усуваються за рахунок здійснення нової транзакції, а не анулювання первісної. Джерелом трансформації принципів договірної права є не саме використання коду, а автоматизація виконання та фактична необоротність його результату. Тому вплив смартконтракту варто аналізувати окремо на стадії укладення договору та на стадії виконання зобов'язання.

Принцип свободи договору (ст. 6, 627 ЦК України) охоплює свободу вирішувати, чи вступати в договірні відносини, обирати контрагента, визначати зміст договору, а також, за взаємною згодою сторін, змінити чи розірвати вже укладений договір (ч. 1 ст. 651 ЦК України). На стадії укладення смартконтракт цих складників не обмежує, оскільки сторона так само вільно вирішує, укладати договір чи ні, з ким саме й на яких умовах, лише використовуючи інший спосіб зовнішнього вираження волі – програмний код смартконтракту. Отже, смартконтракт змінює спосіб вираження волі та механізм виконання договору, але не саму свободу його укладення. Своєрідність виявляється не на стадії укладення договору, а в наслідках його програмної реалізації: щойно смартконтракт розгорнуто, закладений у ньому механізм виконання стає технічно незмінним, унаслідок чого можливості сторін щодо реалізації права на зміну або розірвання договору істотно обмежуються, хоча таке право передбачене ч. 1 ст. 651 ЦК України. Отже, смартконтракт не обмежує свободи укладення договору, проте може істотно ускладнювати реалізацію свободи сторін щодо зміни чи розірвання договору за взаємною згодою.

До цього додаються ще три практичні обмеження. По-перше, технічна асиметрія сторін: реальну свободу визначення умов має лише та сторона, яка володіє технічними знаннями, тоді як інша фактично приєднується до коду. Адекватною відповіддю є переддоговірний обов'язок надати виклад умов у формі, придатній для сприйняття людиною, з покладенням ризику розбіжності між наданим викладом умов і програмним кодом на сторону, яка код запропонувала. По-друге, обмеження формалізувати оцінні умови, як-от належна якість товару чи розумний строк. По-третє, невизначеність засобу виконання грошового зобов'язання: ст. 192 ЦК України визначає гривню єдиним законним платіжним засобом, а правовий режим віртуальних активів установлено законом, який ще не набрав чинності [9]. Цей висновок поділяють Л. Мамчур та О. Недибалюк, які вбачають єдину реальну перешкоду не в природі смартконтракту, а в засобі розрахунку, оскільки за ст. 192 ЦК України єдиним законним платіжним засобом в Україні є гривня, тож розрахунки криптовалютою залишаються поза межами правового регулювання [8, с. 92].

Тісно пов'язана зі свободою договору свобода форми правочину (ст. 205–207, 639 ЦК України). Стаття 207 ЦК України визнає письмову форму додержаною, якщо зміст правочину зафіксовано, зокрема, в електронних документах, а закони України «Про електронну комерцію» [7] та «Про електронні документи та електронний документообіг» [10] поширюють цей режим на електронні правочини. На перший погляд, смартконтракт вписується в цю форму, проте виклад умов у формі програмного коду ускладнює їхнє сприйняття та тлумачення особами без спеціальних технічних знань – на цьому ґрунтується сумнів Ю. В. Кривенко щодо визнання коду письмовою формою [4, с. 81]. Утім категоричне заперечення видається надмірним, оскільки письмова форма може вважатися додержаною, якщо зміст програмного коду може бути відтворений у формі, придатній для сприйняття людиною. З огляду на це доцільно доповнити ст. 207 ЦК України положенням про те, що правочин, умови якого зафіксовано як програмний код у системі розподіленого реєстру, вважається вчиненим у письмовій (електронній) формі за умови, що його зміст може бути встановлений і відтворений у вигляді, придатного для сприйняття людиною.

По-новому ставить питання про істотні умови договору й автоматизоване виконання договірних зобов'язань. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України істотними є умови про предмет договору, умови, визначені законом як істотні або потрібні для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Поряд із істотними умовами договору в смартконтракті особливого значення набувають запрограмовані події або обставини, настання яких автоматично активує передбачений кодом механізм виконання. Такі умови чи події можуть здаватися суто технічним елементом, проте саме вони визначають момент і підстави виконання, а через необоротний характер автоматизації будь-яка їхня невідповідність дійсному наміру сторін одразу позначається на результаті. Це надає їм практичної ваги, близької до ваги істотної умови, хоча формально вони не є істотними умовами договору в розумінні ст. 638 ЦК України. Тому суду варто оцінювати не лише наявність згоди сторін щодо традиційних істотних умов договору, а й відповідність таких запрограмованих умов чи подій їхній дійсній волі (ст. 213 ЦК України).

На стадії виконання зобов'язання вплив смартконтракту насамперед позначається на реалізації принципів справедливості, добросовісності та розумності (п. 6 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 509 ЦК України). Автоматизація діє двояко: вона обмежує можливості для недобросовісної поведінки, оскільки код реалізує запрограмовані умови незалежно від подальшого волевиявлення сторони, але водночас може призводити до несправедливих результатів у випадках, які алгоритм не передбачив, наприклад коли смартконтракт перерахує кошти за сигналом про відвантаження навіть за неналежної якості товару. К. Г. Некіт слушно зазначає, що неможливість змінити умови смартконтракту чи втрутитись у його роботу є водночас його основною перевагою й основним недоліком, оскільки не дає змогу врахувати об'єктивні обставини, що можуть вплинути на виконання договору [12, с. 104]. Причина в тому, що програмний код буквально реалізує формалізовані умови, але не здатен оцінювати добросовісність поведінки сторін чи враховувати істотну зміну обставин.

Істотної трансформації зазнає й принцип обов'язковості договору (*pacta sunt servanda*, ст. 629 ЦК України). Автоматизоване виконання зобов'язання, відповідно до програмного коду, здебільшого не залишає сторонам можливості відмовитися від нього чи змінити умови, надаючи обов'язковості майже безумовного характеру. Сучасне цивільне право, однак, не розглядає обов'язковість як абсолютно безумовну категорію: ст. 652 ЦК України допускає зміну чи розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (*clausula rebus sic stantibus*), ст. 651 – у разі істотного порушення договору іншою стороною, а ст. 617 звільняє від відповідальності внаслідок непереборної сили. Проте смартконтракт істотно ускладнює практичну реалізацію таких механізмів, оскільки незмінний програмний код не зупинить виконання за істотної зміни обставин, а непереборна сила не призупинить списання коштів. На несумісність незмінності розгорнутого коду з нормами про зміну та розірвання договору звертає увагу і С. М. Бервено [13]. Смартконтракт не скасовує *pacta sunt servanda*, а ускладнює практичну реалізацію передбачених законом механізмів зміни й розірвання договору, фактично поширюючи обов'язковість і на ті випадки, в яких закон допускає відступ від неї.

Принцип неприпустимості односторонньої відмови від зобов'язання (ст. 525 ЦК України) в умовах смартконтракту може видаватися повністю реалізованим, оскільки програмний код виконується після настання визначених умов незалежно від подальшого волевиявлення однієї зі сторін, безпідставне ухилення від виконання за рахунок односторонньої відмови в межах автоматизованого виконання значно ускладнюється. Проте це стосується насамперед смартконтрактів, у яких активи попередньо задепоновано в самій системі, оскільки лише за такої моделі сторона не має технічної змоги перешкодити виконанню. Стаття 525 ЦК України забороняє лише безпідставну односторонню відмову, тоді як закон або договір можуть передбачати право сторони на правомірну односторонню відмову, зокрема в разі порушення зобов'язання іншою стороною (ст. 615 ЦК України), істотного порушення договору (ст. 651 ЦК України) чи права зупинити зустрічне виконання (ст. 538 ЦК України) [1]. Натомість автоматизоване виконання смартконтракту не враховує юридичних підстав для такої відмови та спричиняє виконання незалежно від виникнення обставин, які за законом могли б бути підставою для відмови від виконання, його зупинення або розірвання договору.

Принцип реального виконання зобов'язання (ст. 622 ЦК України) в умовах застосування смартконтракту набуває нових особливостей, оскільки автоматизоване виконання перетворює виконання обов'язку в натурі на технічно гарантований результат. Водночас у разі недійсності правочину, припинення зобов'язання або правомірної відмови від його виконання таке автоматизоване виконання може спричинити виконання зобов'язання, яке вже не підлягало виконанню. Отже, смартконтракт підвищує стабільність виконання зобов'язань, проте обмежує можливості їх зміни або припинення, потрібні для забезпечення справедливості договірних відносин.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що смартконтракт не скасовує принципів договірного права України, а лише змінює фактичні умови їхньої реалізації. Він не усуває часового проміжку між виникненням обов'язку виконати

зобов'язання та фактичним виконанням, проте позбавляє сторону юридичної й практичної можливості вплинути на перебіг виконання впродовж цього проміжку, а сам результат виконання робить технічно необоротним. Унаслідок цього змінюється не зміст принципів, а спосіб їхньої реалізації.

За своєю правовою природою смартконтракт не є ні новим видом договору, ні формою правочину, це особливий спосіб вчинення правочину та автоматизованого виконання зобов'язань, що виникають із нього. Його укладення відбувається в межах наявної категорії електронної форми правочину, застосовність якої до програмного коду обґрунтовано в цій статті, тоді як основна новизна полягає саме в автоматизованому та технічно необоротному виконанні зобов'язання, яке після запуску алгоритму істотно обмежує можливість втручання сторін у процес його виконання.

Вплив смартконтракту на принципи договірної права проявляється на двох етапах: під час укладення договору та виконання зобов'язання. На стадії укладення договору смартконтракт не обмежує свободи сторони вирішувати, чи вступати в договірні відносини, обирати контрагента та визначати зміст договору, хоча практичну реалізацію цієї свободи ускладнюють технічна асиметрія сторін, обмежені можливості формалізації оцінних умов і невизначеність засобу виконання грошового зобов'язання. На стадії виконання автоматизоване й технічно необоротне виконання не усуває часового проміжку між виникненням права на реагування та завершенням виконання, проте фактично позбавляє сторону юридичної й практичної можливості реалізувати передбачені законом способи захисту до настання результату виконання, що позначається на механізмі реалізації принципів обов'язковості договору, неприпустимості односторонньої відмови від зобов'язання, справедливості, добросовісності та належного виконання зобов'язання. Зазначені принципи зберігають свою дію, однак зазнають істотної трансформації механізму їхньої реалізації, що зумовлює потребу у відновленні порушеного балансу інтересів у судовому порядку.

Усі виявлені трансформації мають спільну природу, що дає змогу звести їх до єдиного теоретичного принципу технологічної нейтральності цивільно-правового регулювання, з якого випливають усі запропоновані зміни: технічний спосіб вчинення правочину та виконання зобов'язання, що виникає з нього, не повинен звужувати обсяг прав, обов'язків і способів захисту сторони, гарантованих цивільним законодавством, а технічна необоротність виконання не позбавляє сторону права вимагати зміни або розірвання договору та повернення виконаного у випадках, передбачених законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Верес І. Правова природа смарт-договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 15–20. DOI : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.03>
3. Бернацький М. В. Смарт-контракт: форма правочину чи зміст. *IUS PRIVATUM*. 2020. № 1–2. С. 20–26.

Старченко А. Ю. Трансформація дії принципів договірної права
під впливом смартконтрактів

4. Кривенко Ю. В. Щодо поняття та ознак смарт-контракту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. Вип. 64. С. 80–83. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.16>
5. Майданик Р. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1 (127). С. 39–44. DOI : <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2024/1.127-7>
6. Мічурін Є. О. Смарт-контракт у приватному праві. *Форум Права*. 2025. № 81 (1). С. 53–59. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.13923187>
7. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
8. Мамчур Л., Недибалюк О. Цивільно-правові реалії допустимості використання смарт-контракту у договірних відносинах. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2 (12). С. 90–94.
9. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
10. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
11. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
12. Некіт К. Г. Переваги та недоліки смарт-контрактів як підстав виникнення права власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Вип. 3 (47). С. 101–105. URL : <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/229494/228501>
13. Бервено С. М. Правова природа смарт-контрактів у системі договірних зобов'язань: виклики для цивільного законодавства. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.16731799>

Дата надходження 01.07.2026

Дата прийняття після рецензування 01.08.2026

Дата рекомендації 27.08.2026

Дата публікації 30.09.2026